

NEBEVİ TEVAZUUN MEVLEVİLİKTEKİ YANSIMALARI

Yrd. Doç. Dr. Abdullah YILDIZ*

İnsanın insanı horladığı ve köleleştirdiği, haklı ve doğru olanın değil güçlüünün hakim olduğu, kuvvetlinin zayıfı ezdiği, kana ve kabilecilğe dayanan bir toplumdaki insanın insanı insan olduğu için sevdiği ve değer verdiği bir topluma geçişin örnek mücadelesini veren eşsiz önder Hz. Peygamber'in tavır, tarz ve davranışlarında insana insan olduğu için saygı esas olup O, mutlak Yaratıcı adına insana değer vermektedir. Nebiler sultanının tavrında bunun ötesinde tevazuda, saygı ve sevgide ifrata kaçarak insana secde etmek, saygıyı putlaştırma ve farklılaşmaya dönüştürmek kesinlikle söz konusu olamaz.

“**Tevazu**” kelimesi, sözlüklerde alçak gönüllü olmak, yer alçak olmak, gösterişsizlik, bir konuda birleşmek, uzak olmak vb. anlamlarıyla ilintili olarak¹ dini terminolojide bir kişinin insanlara yumuşak davranması, alçak gönüllü olması, Allah'a karşı huşu içinde (saygılı) olması ve Hakka boyun eğmesi demektir. Tevazu sahibi kimseye mütevazi denir. Bilindiği üzere insandaki her huyun ifrat (aşın olan), tefrit (kıt olan) ve itidal (orta ve fazilet derecesi) vardır. Tevazuun ifratı tekebbür (büyükleme) olup İslam'da şiddetle yerilmekte ve yasaklanmaktadır. Tevazuun tefriti ise zillet ve mezellet olup bu hal de İslam'da yerilmekte ve yasaklanmaktadır. Bu iki uç durumun ortası ve fazilet derecesi olan “tevazu”ise, Yüce İslam dininin tüm Müslümanlara önemle yeğlediği güzel huylardan ve Allah'ın has kullarının özelliklerinden birisidir.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde bu güzel nitelik Müslümanlara önemle tavsiye edilmektedir. Mü'min bir kul için tevazuu metheden ayetlerden bazıları:

“O çok merhametli Allah'ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendisini bilmeyen densiz kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin ve kırmaksızın) “selam!” derler(geçerler).”²

“Yeryüzünde tabi ol(orta yollu ol). Sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkinini (avaz avaz bağırarak) merkeplerin sesidir.”³

“Bizim ayetlerimize o kimseler inanırlar ki, ayetlerle kendilerine öğüt verildiği zaman (tevazu ile) derhal secdeye kapanırlar; Rablerini överek tesbih ederler; asla büyüklük taslamazlar.”⁴

“(Resülüm) Sakın onlardan bazı çiftlere (sınıflara) geçici fayda için verdiğimiz dünya malına gözünü dikme! Onlara üzülme ve sana tabi olan mü'minler kanat ger(onlara karşı mütevazî ve şefkatli ol)”⁵

“(Habibim)Sana uyan mü'minlere kanadını indir(onlara karşı mütevazî ve şefkatli davran)”⁶.

Tevazuun ifratı ve zıddı olan tekebbür, kibir yani kendini büyük görmek, kötü ve yerilen bir sıfattır. Hakikatte Allah ile beraberliğe yeltenmektir. Çünkü Kibriya ve azamet yüce Allah'a mahsustur. “Göklerde ve yerde azamet yalnız Onundur.”⁷ ayeti bu hükmü natıktır. Yaratıcı Kudretin “Secde” emrine itaattan yüz çevirip, büyüklük taslayıp sonra da kafirlerden olan şeytanın eylemi olarak Kur'an terminolojisinde adeta inkar, diretme ve nankörlük kelimeleriyle anlamdaş olup kovulmuş şeytanının karakteri olarak verilmekte

* Harran Ün. İlahiyat Fak.

¹ İbn Manzur, Lisanü'l-Arap, VIII, 396-397; Asım Efendi, Kamus Tercemesi, III,454; Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, II, 1466; Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 1322.

² Fırkan, 25/63

³ Lokman, 31/19

⁴ Secde, 32/15

⁵ Hicr, 15/88

⁶ Şuara, 26/215

⁷ Casiye, 45/37

ve bu çirkin nitelik pekçok ayette yerilmektedir.¹

“Allah’a kulluk edin, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya-uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuyla, ellerinizin altında bulunanlara iyilik edin. Allah kibirlenen ve böbürlenenen kimseleri sevmez.”

“Ne Mesih (İsa), Allah’a kul olmaktan çekinir, ne de Allah’a yaklaştırılmış melekler. Kim O’na kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa bilsin ki O (Allah), onların hepsini huzuruna toplayacaktır. O (Allah), İnancın iyi işler yapanların mükafatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha fazlasını verecektir. (Kulluktan) çekinip büyüklük taslayanlara da acı bir şekilde azap edecektir. Ve onlar kendilerine Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulacaklardır.”³

“Sizin Tanrınız bir tek Tanrıdır, fakat ahrete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkarcı, kendileri de böbürlenenen kimselerdir. Hiç şüphesiz Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da

bilir. O, büyüklük taslayanları asla sevmez.”

“Onun için (o sebeple), içinde sürekli kalmak üzere cehennem kapılarına girin, kibirlenip büyüklük taslayanların yeri ne fenadır!”⁴

“Bakšana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kalmışızdır! Elbette ki, ahiret derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.”

“Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma; çünkü sen(ağır) ve azametle) ne yeri yarabilir, ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.”⁵

“Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünge kimseleri sevmez.”⁶

“Allah’a yalan uyduranların kıyamet günü yüzlerinin kapkara kesildiğini görsün. Kibirleneler için cehennemde bir yer yok mudur?” “(Kıyamet günü onlara) :O halde içinde ebedi kalmak üzere cehennem kapılarından girin. “Kibirlenenlerin yeri ne kötüydür!” denilmiştir.”⁷

“Hz. Musa: Doğrusu ben, besap gününe inanmayan bütün kibirlilerden benimde sizin de Rabbiniz olan Allah’a sığınırım.” Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbinin bundan dolayı mühürlenir.” “Rabbin buyurdu ki: “Bana dua edin, duanızı kabul edeyim” Bana kulluk etmeye tenezzül etmeyenler, büyüklük taslayanlar aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir. ”(Kıyamet günü onlara şöyle denilir): Cehennem kapılarından girin. Orada ebedi kalacaksınız, Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!”⁸

Ahlakı Kur’an olan ve Yüce Allah tarafından terbiye edilen Habibullah (s) alçak gönüllü idi. Rahmet Peygamberi kendi işlerini kendisi görür, ev işlerinde eşlerine yardım eder, hasta ziyaretine gider, cenazede hazır bulunur, merkebe biner, kölenin bile davetine icabet ederdi. O bir Peygamber olmasına rağmen hizmetcisi ile birlikte yemek yer, yol arkadaşıyla binitini eşit ve münavebeli kullanır, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde imtiyazlı olmaktan ve davranmaktan kaçınır, yiyeceklerini bizzat kendisi taşır, hayatında (yeme, giyim ve barınmada) sadeliği esas alırdı. Hz. Peygamber, bir büyüklenme içinde olmadığı gibi, kibir ve büyüklenmeye sebep olacak her türlü davranıştan kaçınırdı. Nebiler Sultanı, en güzel ahlakın örneği, etrafındaki arkadaşlarına: “Siz beni, hakkım olmayan derecenin üzerine yükseltmeyiniz; çünkü Allah beni kendisine elçi (Resül) yapmadan evvel kendisine kul kabul etti.”⁹ buyurmuş ve her şeyden önce kendisinin bir insan olduğunu hatırlatmıştır. O, Hristiyanların Hz. İsa’ya “Allah’ın oğlu” dedikleri gibi kendisine Peygamberliğinin dışında bir vasıf izafe edilmesinden endişe duyardı. Bu nedenle O, her platformda ve sık sık Allah’ın kulu ve Resülü olduğunu belirtirdi.¹⁰ Kuşkusuz kendisi alçak gönüllü olan Allah Resülü, ashabından ve tüm Müslümanlardan mütevazi olmalarını istemiştir. O, kibri

¹ Bkz. Bakara, 2/34; A’raf, 7/11; Hicr,15/30, 31; Sa’d, 38/73,74.

² Nisa, 4/36

³ Nisa, 4/172, 173

⁴ Nahl, 16/22, 23, 29

⁵ İsrâ, 17/21, 37

⁶ Lokman,31/18

⁷ Zümer, 39/60,72

⁸ Mü’min, 40/27, 35, 60, 76

⁹ Heysemi, Mecmaü’z-zevait, IX, 21

¹⁰ İbn Hanbel, I, 22, 23, 24; Tirmizi, Evsafü’n-Nebiyyi, thk. Semih, Abbas, 350.

(büyüklenmeyi) hakkı inkar ve refeden, insanları küçümseyen bir nitelik ve hatta imanın zıddı bir eylem olarak görürdü. Bu bağlamda O: “Kalbinde hardal tanesi kadar iman olan kimse cehenneme girmeyecektir; (buna karşın) kalbinde hardal tanesi kadar kibir olan kimse de cennete girmeyecektir”¹ buyurdu. Sevgili Peygamberimiz böylece tevazuun zıddı olan kibri adeta imanın da zıddı olarak görmüş ve hatta birtakım hadislerde muhataplarına “Sizleri şirk ve kibirden menederim.”² buyurarak şirki kibre eşdeğer görmüş ve şiddetle yasaklamıştır. Aşkı hayatın, iman varlığının gayesi ve kibirden anınmanın çaresi olarak gören sufiler sultanı Mevlana, kibirli olanlara şöyle seslenir:

“Aştan her kimin elbisesi parça parça olmadıysa,
O, kötülüklerden, hırstanan, kibirden temizlenmemiştir.
Ey bizim tatlı aşkımız, ey bizim hastalığımızın tabibi şadöl.
Ey aşk, bizim kibir ve azametimizin, şerefimizin devası,
Eflatunumuz ve Calinus’umuz sensin.
Topraktan olan beden aşk ile yöneldi.
Bu tesirden dağ bile coşup oynadı.
Vuslatın ışığı Tur’u nurla doldurdu.
Tur sarhoş oldu, Musa düşüp bayıldı.”³
“Mağrur olma; şükredici ve alçak gönüllü ol;
Şeytan gibi kendini mağrur görme.
Ah ki, bu azamet ve kibrin karanlığı ümmeti ümmetlikten uzaklaştırır.”⁴
“Bunlar fer’ilerdir, asıllara bak!
Büyüklenmek, Hakka şirk koşturmak, sakın!
Ölümü ihtiyar edip hayat kazan!
O’nun mülküne ortaklık azgınlığın vasfıdır.”⁵

Akıl ve tetkik üstü bir seleksiyona (seçkinliğe) sahip Hz. Peygamber’e göre saygı ve tevazu Yaratıcı Kudret adına olanıdır. “Yabancı halkların krallarına yaptıkları gibi, benim elimi öpmeyin. Ben kral değilim, Ben sadece sizden biriyim.”⁶ buyuran alemlerin Sultanı, “Kim Allah’a saygı bilinciyle mahluka tevazu gösterirse Allah onu yükseltir; kim de Allah’a saygısızlık olarak (mahluka) kibirlenirse Allah onu alçaltır.”⁷ “Hiçbir kimse yok ki Allah için tevazuu gösterecek de Allah onu yükseltmesin.”⁸ Yalnız ve yalnız Allah için kıyam ve secde edilebileceğini belirten rahmet Peygamberi, kendisi için bile kıyam edilmesini, huzurunda ayakta el bağlanıp durulmasını hoş görmezdi.⁹ Nebiler Sultanı, kimsenin kendisi için ayağa kalkmasını istemezdi ama, eşsiz tevazuunun ve insana verdiği değerın ifadesi olarak başkaları için ayağa kalkardı. Ona göre gerçek hürriyetin özünü, Allah’tan başkasına kul ve köle olmamak oluşturmaktaydı. Bir gün kendisini ziyaret için gelen ve Hz. Peygamber’in huzurunda olduğu için titremeye başlayan birisine: “Arkadaş titreme! Sakin ol! Ben bir kral değilim; Kureys’ten kurumuş et yiyen bir kadının çocuğuyum.” buyurarak engin tevazuunu belirtmiş ve o kimseyi rahatlatmıştı.¹⁰ Allah Resülünü en iyi tanıyanlardan biri olan Hz. Ali’nin belirttiğine göre, Allah Resülünü ilk kez gören, O’nu görür görmez heybetten titrer, ürperirdi. Onunla bir süre beraber olup tevazuu ve hoş görüsüne şahit olan kimse ise

¹ Buhari, Sahih, İman, 15; Rikak, 51; Fiten, 13; Müslim, İman, 147-149; Ebu Davut, Libas, 29

² İbn Hanbel, II, 170, 225

³ Çelebi, Amil, Mesnevi-i Şerif, Manzum Nahif Tercümesi, I, 3/22-26

⁴ Çelebi, I, 128/3362-3363

⁵ Çelebi, IV, 106/2786-2787

⁶ Kadı İyad, eş-Şıfa, I, 172

⁷ Suyuti, Camiü’s-sağir, II, 175; Adluni, Keşfü’l-hafa, II, 335; Alaaddin el-Hindi, Kenzü’l-ummal, III, 113/5735

⁸ Tirmizi, Sünen, Birr, 82

⁹ İbn Sa’d, et-Tabakatü’l-kübra, I, 387; Darimi, Mukaddime, 4; Tirmizi, Evsafü’n-Nebiyyi, 350-351

¹⁰ İbn Sa’d, I, 23

onu sever, ona aşık olurdu.”¹ Başkalarını kendisine hizmet ettirerek yükselmek ve sıvılmak istemeyen alemlerin Efendisi: “Allah, kulunun kendisini arkadaşlarından farklı görmesinden hoşlanmaz.”² buyurarak, efendilik ve saygınlığın, kişinin içinde bulunduğu topluma hizmetinde olduğunu vurgulardı.

Hakikat erlerini, İslam büyüklerini ve onlardan biri olan gönül insanı Mevlana’yı yakından tanırsak onlarda Peygamber ve velilerde yanan insanlık sevgisi ateşinin kıvılcımlarını buluruz. O kıvılcımlar ki, çatının hacmine göre, küçük ve büyük yangınlar çıkarır. Ateşe girip ateş olan, onda yanan odun da olsa kömür de, pis de olsa temiz de, yanmaya ve hatta kül olmaya dayandı mıydı onda ne kirden iz kalır, ne gayri şeylerden. Hepsisi tek bir şey ve hepsi tertemiz olur. Ne kapkara duman, ne yanan ne de yakılan kalır. İstırabın sonu kemal, sabır ve tahammülün sonu cemal olur. Ateşe dayanmak ve aşka inanmak da ancak imanladır. İman yoksa ne aşk, ne nebi, ne veli, ne de hakiki insan vardır.

Konunun daha iyi anlaşılması düşüncesiyle Allah Resülü’nün eşsiz tevazuunu ve aynı çizgide gönül insanı Mevlana’nın engin tevazularını şu üç kategoride ele almanın isabetli olacağı kanaatindeyim.

I- Ubudiyette (Kullukta) Tevazu

Alemlerin Efendisi’nin övülmek ve büyütülmekten hoşlanmaması, aksine kendisine ve diğer Peygamberlere saygıda aşırı gitmeyi yermesi O’nun tevazu’unun en belirgin ifadesidir. Aşırı ta’zim neticesinde Hz. İsa’ya Hristiyanlar tarafından verilen sıfatı göz önünde bulundurarak O : “Hiç kimseye bu derece aşırı saygı göstermeyiniz. Hristiyanların Meryem oğlu İsa hakkında yaptıkları gibi yapmayınız. Ben yalnız Allah’ın kulu ve elçisiyim.” derdi³. İslam inancının temelini oluşturan “**Kelime-i Şehadet**” ifadesinde kul ve Resül olarak zikredilen Allah Resülü: ”Ben Museviliği veya Hristiyanlığı telkin için gelmedim. Ben size İbrahim’in sade ve kolaylıkla ifa edilen dinini getirdim.”⁴ “Hristiyanların Meryem oğlu İsa’yı aşırı övdükleri gibi beni övmekte ileri gitmeyin; şunu biliniz ki, ben Allah’ın kuluyum. O halde bana : “Allah’ın kulu ve Resülü deyin.”⁵ buyurmuş ve engin tevazuunun gereği olarak kendisine “**Abd**” (**kul**) ” ve “**Resül**” denilmesini yeğlemiştir. Bu beyan, Allah’a kul olmanın insanı için düşünülebilecek bütün üstünlükleri ve şerefleri içerdigini de vurgulamaktadır. Nitekim Yüce Allah, İsrâ ve Mîrac’dan bahsederken Habibullah’ı “**Abd**” yani kul olarak anmaktadır.⁶ Bütün yaratılmışların en üstünü olan rahmet Peygamberi, beşeriyetin en etkin ve yetkin eğitici olarak insanlara olan sevgi ve tevazuu nedeniyle, adab-ı muaşeret kaidelerini öğretirken onlarla olan ilişkisini de baba-evlat ilişkisi olarak tanıtmaktadır.⁷ Sahabilerden Kays b. Sa’d bir ara Hire’ye gider, oranın büyükleri olan hakimlerin yanına giren kimselerin onlara secde ettiklerini görür, dönüşünde putperestlere has bu manzarayı Resülullah’a (s) anlatır ve hemen akabinde O’na: “Ya Resülallah! Asıl bu çeşit saygıya layık olan sizsiniz” der. Rahmet Peygamberi de Kaysın bu sözüne çok kızar ve : “Nasıl? Sizler ben öldükten sonra kabrimin önünde bana secde mi edeceksiniz?” diye sorar; Kays da :”Elbette Hayır ey Allah’ın Resülü!” der. Bunun üzerine Alemlerin Efendisi : “ O halde hayatta iken de bana secde edemezsiniz!” buyururlar.⁸

Büyük ahlak mürşidi Mevlana, “ Şüphesiz Allahü Taala melekleri yarattı. Aklı onlara yükledi; hayvanları yarattı, onlara da şehveti yükledi; Ademoğlunu halketti, hem akıl ve hem de şehveti bunlara yükledi. ...”⁹ hadisinin yorumuyla ilgili olarak Yaratıcı Kudretin mahlukatı üç sınıfta yarattığını düşünür: **Onlardan. Birinci Sınıf** Yaratıcı onları sırf akıldan ibaret yaratmış olup, bunlar meleklerdir. İşleri Hakka itaat ve secde etmektir. Fıtratlarında hırs ve heva olmayıp onlar, Hakkın aşkına mazhar olmuş kimselerdir. **Diğer bir Sınıf** Bilgiden ve şuurdan mahrum hayvanlar gibi yiyip-içerler. Onların bildiği ahır ve ottan ibaret olup, iyilikten de kötülükten de gafilirdirler. **Üçüncü Bir Sınıf** ise nev-i insandır. Onlar hayra da şerre de kabiliyetli ve meyyaldırlar. Yarı yaratılışı, sufıyyete meyyal hayvan, diğer yarısı da melek

¹ İbn Hanbel, I, 402

² Doğrul, Ömer Rıza, Asr-ı Saadet, II, 94(trc. Mevlana Şibli’den); Yardım, Ali, Peygamberimizin Şemâilî, 406

³ Tirmizi, Evsafü’n-Nebiyyi, 350

⁴ İbn Hanbel, V, 266

⁵ Buhari, Sahih, Enbiya, 48

⁶ İsrâ, 17/1; Mîrac, 53/10

⁷ Ebu Davut, Tahare, 4

⁸ Doğrul, II, 96

⁹ Alaaddin el-Hindi, VI, 136/15156, 143/15179

gibi yücedir. İlk iki sınıf, savaştan cenkten beri huzur içindedir; İnsan ise her ikisine de zıt olup azap içindedir. Tüm canlar ve tüm insanlar için aşkı yeğleyen Mevlana şöyle der:

“Canı olmayan kimse ölü demektir; cananı olmayan can sa eşektir.

Çünkü cananı olmayan can aşağılıktır, ki bu söz doğrudur.”¹

Kulları dünya ile olması gereken ilişkiler konusunda Mevlana der ki, dünyaya aşık olan, duvardaki güneş ışığının nerden geldiğini araştırmayıp, duvara aşık olan kimse gibidir.² Dünya kendisini yeni gelin gibi gösteren, cilveler eden, kokmuş bir kocakarıdır. Sen onun rengine ve kokusuna aldanma. Zehirli şerbetini içmekten sakın.³ Sanki bu cihan ağaç, bizle de o ağaçtaki ham meyvalar gibiyiz. Meyva ham olunca dalına sımsıkı tutunur ve ondan ayrılmak istemez. Olgunlaşıp tatlılaşıncı da dalda duramaz, düşer. Çünkü ikbal, ağzı tatlılaştıncı, cihan mülkü kamillere soğuk gelir. Cihana sımsıkı sarılmak, hamlıktır. Zira, ceninin gıdası, annesinin kanıdır.⁴

Gerçek tevazuu kullukta gören gönül insanı Mevlana da, sevenlerine ve yaranlarına:

”Efendiler, halk onları kul sansın diye köleler gibi başlarını örtmüşlerdir.

Efendiliğe onların gözleri ve gönülleri doymuştur; hükümleri geçer, işleri yolundadır.

Ama bu arzu, kullar için aksinedir. Onlar, efendiliğin tavırlarını-davranışlarını ararlar.

Efendinin kulluk etmesi mümkün olur ama, kuldan kulluktan başka şey olmaz.”⁵

“O’na (Allah’a) kulluğun sultanlıktan iyidir; zira “Ben ondan hayırlıyım” sözü şeytanın sözüdür.

İblis’in kibriyle Adem’in kulluğunu farket de, Adem’in kulluğunu tercih et!

Cenabı Hakkın sevgilisi, “nefsini aşağılatan, vasfını kutlu kılar.” buyurmuştur.”⁶

Mevlana, tevazu ve alçak gönüllülüğün aksine kulluğunu unutan, haddini bilmeyen, hayallere kapılıp kendinde bir varlık görüp, kendini bir şey zanneden kimseyi, heveslerine tabi ve kendini bir şey zanneden o sineğe benzetir. O ki, şarap içmeksizin coşup sarhoş olmuş; varlığının zerresini güneş sanmıştı. Doğan kuşlarının vasfını işitip “Şüphesiz ben de zamanın Ankasıyım.” demişti. O sinek eşek sidiğindeki saman çöpü üzerinde bir gemici gibi hevesle başını kaldırmış ve : “Gemiye ve denizi ben nice zamandır düşünüp dururdum: işte gemi, işte derya. İşte ben de bir gemici olup dümen tutmaktayım.” dedi. O, salını derya üzerine salmıştı. Ve o derya gözüne uçsuz-bucaksız görünüyordu. Ona göre çukurdaki sidik „hudutsuz ve derin bir denizdi. Onun alemi gözünün gördüğü kadardı. Doğrusu öyle bir gözün denizi de ancak bu kadar ulur. Kibir ve gururuyla doğrudan sapmış, batıl ve te’vilci kimse de bu sinek gibidir.⁷

Bu durumun aksine tevazuu yeğleyen Mevlana, Rum Kayser’in elçisinin Kısra’nın mesajını iletme üzere müminlerin emiri Hz. Ömer’i görmek istediğinde o büyük halifeyi bir hurma ağacının gölgesinde, kumsal üzerinde mütevazı bir halde uyuyor halde bulmasını ve O’nu zatının heybetiyle titremeye başlamasını tevazua bağlar ve şöyle der. “Elçi oraya gelip biraz uzakta durdu. Vucuduna bir titreme girdi. Mütevazı Hz. Ömer’in zatının heybeti uyuyorken bile elçinin gönlüne tesir etti. Elçi kendi kendine şunları dedi: Bunca padişahlar gördüm. Cihan sultanlarına kabul edildim. Onların bende bir tesiri olmazken bu vucudun heybeti aklımı başımdan aldı. Ormanlarda nice arslan ve kaplanlar gördüm, yüzümün rengi bile değişmedi. Bir çok savaş saflarında bulunup arslanlar gibi dövüştüm. Yaralayıp-yaralanıp tekrar tekrar acılar çektim. Akranım ve arkadaşlarım arasında mert bir arslan oldum. Bu toprakta uyan kişinin yanında Bir silahı bile yok. Benimse vucudumu baştan başa bir titreme almış durumda. Bu heybet, kuşkusuz Haktır. Halktan ve şu eski-yamalı kimseden olamaz. Kim Allah’tan korkarsa, şüphesiz yer ve gökte olanlar (insan ve cin) da ondan korkar.”⁸ Gerçekte yükselmeyi Yaratan’a kullukta bulan ve manevi hazzın doruğunda olan Mevlana, bir insan olarak haddini bilmeyenlere de şöyle seslenir:

¹ Çelebi, IV, 59/1526- 1532

² Çelebi, I, 111

³ Çelebi, VI, 12/320- 321

⁴ Çelebi, III, 49/1298- 1302

⁵ Çelebi, II, 54-55/1504-1507

⁶ Çelebi, IV, 128/365-367

⁷ Çelebi, I, 44- 45/ 1130- 1138

⁸ Çelebi, I, 57- 58/1484 1485

“Üstadıyla eşitlik iddia eden, bir görünmek isteyen aşağılık talebe ne kötüdür!

Hem de hangi üstatla? Açık ve gizlinin O’na bir olduğu cibamın üstadıyla.”¹

Sevenlerinin çokluğu, ilmi ve şöhreti karşısında tam bir tevazuu örneği sergileyen, insanlara çok kıymet veren gönül insanı ve İslam düşünürü Mevlana, kendisini hiçbir zaman diğer insanlardan üstün görmemekte, daima kul olmanın bilincini taşımaktadır. Bu bilinciyle O, tüm insanlara karşı Nebevi huylardan olan mütevazi, müşfik ve müsamahakar davranmıştır. Onun yanında bir gün birisi içeriye girdi. O kimseye Mevlana dedi ki: “Sevgilidir o, çünkü alçak gönüllüdür. Bu, onun mayasında var. Hani meyvası çok olan dal gibi; o meyva onu aşağıya eğer. Meyvası olmayan dalsa servi gibi yücelere baş çeker. Meyva haddini aştı mı da büsbütün yerlere düşüp-döşenmesin diye o dala direkler dayarlar. Tanrı’nın salat ve selamı Onun üzerine olsun, Peygamberimiz pek alçak gönüllüydü; çünkü önden ve sondan, bütün dünyanın meyvası onda toplanmıştı. Bu yüzden de O, herkesten daha fazla tevazu sahibiydi. Selam vermede Allah’ın Resülünü kimse geçmemiştir. Peygamber’den önce kimse O’na selam verememiştir; çünkü Peygamber sınırsız ve sonsuz bir gönül alçaklığıyla ondan önce selam verirdi.”² İlahi rahmete ve yükselmeye vesile olan tevazuun zıddına Mevlana, benliği ve varlığı kerem ve rahmete engel olarak görür ve “Benlik sözü, keremi men edip, rahmet dalını keser.”³ der. Bir başka zaman da O: “Bizlik ve benlik, halk içinde merdiven gibidir.

Sonunda oradan düşmek mukadderdir.”

En üste çıkanın, düştüğü zaman kemikleri daha fazla kırılır.”⁴

Büyük Hüdavendigâr, bir gün tek başına yürürken kalabalıktan kaçışının sebebini sevenlerine: “Benim halktan kaçışımın sebebi, insanların elimi öpmeleri ve önümde eğilmelerinden kurtulmak içindir.” şeklinde açıklar. O, tevazuun zıddı olan kibrin fenalığını, Şeytanın kibri yüzünden ebediyen lanetlendiğini ve Cennet’ten kovulduğu, Cennet’ten hatası sebebiyle çıkarılan Hz. Adem’in ise tevazu ile tövbe edip Allah’ın lütuna nail olduğu örneklemeyle belirtir.⁵ Alçak gönüllü olmayı özellikle öven Mevlana, her iki alemin meyvaları kendinde toplanan Hz. Peygamber’in çok alçak gönüllü olduğunu belirtir; O, alçak gönüllülüğü çok meyvalı ve dalları aşağı sarkan münbit bir ağaçla, alçak gönüllü olmayan kibirli kimseleri de meyvası olmayan ucu havada olan servi ağacıyla örnekler.⁶

II- Özel Hayat ve Yaşantıda Tervazu

Genelde günlük hayatta kendilerine ihtiyaç duyduğumuz yeme-içme, giyim-kuşam, barınma (mesken) ve taşınma nevinden şeyler bu kategoriyi oluşturur. İnsanlığa getirdiği tebliğatının yaşayan modeli olan Hz. Peygamber, kuşkusuz insanlar için en etkin ve yetkin bir göstermen, ilahi irade sahibi aşkın bir rehberdi. Nebiler Sultânı’nın refakatında uzun süre yaşayan, O’nun huy ve hususiyetlerine vakıf olan zevcesi Hz. Aişe, Resülüllah(s)’in ahlakını soranlara: “Siz hiç Kur’an okumuyor musunuz? O’nun ahlakı Kur’andı.”⁷ diyerek cevap vermişti. Kur’an-ı Kerimde ahlakı ve seciyesi övülen Hz. Peygamber’in ahlakını belirleyen, hayatına hakim olan vasıflar genelde merhamet, şefkat, tevazuu ve hoşgörü olarak özetlenebilir. Hem bilindiği üzere tevazu, nimetlerden uzak durma, Allah tarafından sıkıntılarla denenme Nebilerin ahlakındandır.⁸

Yalnız Allah için bir kul olmayı ve kul olarak nitelenmeyi isteyen Resülüllah (s), giyim- kuşamında, yeme ve içmesinde, alış- verişinde, barınma ve binitinde kısaca tüm hayatında hep sadeliği tercih etmekte, debdebeli bir hayattan uzak durmaktaydı. O, temiz ve helal olmak koşuluyla bulduğunu yer, bulduğunu giyer, devesi varken merkebe biner ve yer üstünde oturmaktan çekinmezdi.⁹

¹ Çelebi, II, 58/1594- 1505

² Gölpınarlı, Abdülkadir, Fihî Ma Fih, Mektuplar ve Mecalis-i Seba’dan Seçmeler, 8, M.E.B. İstanbul, 1972

³ Çelebi, III, 29/755

⁴ Çelebi, IV, 106/2784, 2785

⁵ Yenitzeri, Emine, Mevlana Celaleddin er-Rumi, 25

⁶ Gölpınarlı, Fihî Ma Fih, Önsöz, 18, Şark Klasikleri, İstanbul, 1990

⁷ Müslim Müsafirîn, 139

⁸ Tirmizi, Evsafü’n-Nebiyi, 369

⁹ İbn Hanbel, V,266; Tirmizi, Evsafü’n-Nebiyi, 351-352

Torunu Hz. Hüseyin'in ifadesiyle ev içinde günlük zamanını üçe ayıran Rahmet Peygamberi, zamanının bir kısmını ibadete, bir kısmını aile efradı ile ilgilenmeye, bir kısmını da kendi şahsi işlerini görmek ve halkıyla ilişkilerine ayırırdı. En çok yanında kaldığı eşi Hz. Aişe'den, bir aile reisi olarak Resülüllah'ın (s) ev içinde neler yaptığı soruldu. Hz. Aişe onlara: "Allah'ın Rasülü de sizler gibi bir insandı. (sizin gibi bir beşerdi). O, aile içinde sizlerden iyi bir aile reisinin yaptığı gibi ev işlerinde yardıma ihtiyacı olanlara yardım eden, kendi işlerini kendisi yapan, ayakkabılarını yamayan söküğünü diken, hayvanlarına bakan, önüne konulan yemeği eleştirmeden yiyen, olduğundan fazla istemeyen, insanların kusurlarını bağışlayan bir kimsedir."¹ Bir gün Hz. Ali'nin evinde bir ziyafet verilmiş. Kızı Hz. Fatıma'nın isteği üzerine Hz. Peygamber de oraya davet edilmişti. Resülüllah (s) davete icabet ederek Hz. Ali'nin evine gediğinde, Hz. Fatıma'nın müzeyyen örtülerle oda duvarlarını süslediğini görünce, yemek yemeden geri dönmüştü. Hz. Ali, alemlerin Efendisine niçin geri döndüğünü sorduğunda O, "Süslü yere girmek bize yakışmaz."² buyurmuştu. Kutlu Nebi yine bir sefer dönüşünde eşi Hz. Aişe'nin odasına uğramış, tavanların örtülerle süslediğini görmüş, bunları çıkarmış ve: "Bizim çamurları ve tuğlaları süsleyecek servetimiz yoktur." Buyurmuştu.³ Bir defasında O, Ensar'dan bir arkadaşı bir ev yaptırmış, üzerine de bir kubbe koydurmuştu. Nebiler Sultanı bu evi görmüş, evin kime ait olduğunu öğrenmiş ve: "Her luzumsuz bina sahibi için bir vebaldır." buyurmuş, evin sahibi de o kubbeyi kaldırarak evini sadeleştirmişti."⁴

Kainatın Efendisi, giyiminde de süs ve zinetten uzak olur, sadeliği tercih ederdi. Bir gün Resülüllah'a(s) ipekli ve kıymette değerli bir elbise hediye edilmişti. Habibullah bu elbiseyi sırtına aldıktan hemen sonra çıkarıp Hz. Ömer'e göndermişti. Hz. Ömer, Resülüllah'ın yanına gelmiş ve Peygamber tarafından beğenilmeyen elbisenin kendisine verilmesine üzüldüğünü belirtmiş. Bunun üzerine Allah'ın sevgili Elçisi Hz. Ömer'e. "Sana bu elbiseyi giymek için değil, satmak için gönderdim. " demiş ve Hz. Ömer de bu elbiseyi 2000 dirheme satmıştı⁵ Bir ara yine kendisine ipekten bir abaye hediye edilmiş; Resülüllah (s) onu sadece namazda sırtına almış; fakat namazdan sonra çıkarmış ve : "Gerçek takva sahipleri böyle şeyler kullanmamalıdır" buyurmuştu.⁶ Hz. Peygamber, engin tevazuları sebebiyle sade, temiz ve pahalı olmayan elbiseler giyerdi, Umumiyetle keçi kılından elbiseler giyerdi, son nefesini de böyle bir elbise içinde vermişti.⁷

Arkadaşlarının gözünde ve gönlünde en etkin bir model olan Yüce Peygamberimiz, oturduğu evde ve kullandığı eşyada da israf ve gösterişten uzak ve son derece sadeydi. Bir ara O, mektuplarını mühürlemek için altından bir yüzük yaptırmış ashabı da ona uyararak altından yüzükler yaptırmaya başlamışlardı. Bu durumun arttığını gören ve endişelenen Allah Rasülü, bir gün minbere çıkarak parmağından altın yüzüğü çıkarıp atmış ve ashabı da hemen ona uymuşlardı. Kızı Hz. Fatıma'nın boynunda altın gerdanlık gören Rahmet Peygamberi, kızına : "Kızım! Herkesin Peygamber'in kızı Fatıma'nın boynunda altın gerdanlık gördük, demeleri hoşuna gider mi?" diyerek bu durumdan memnun olmadığını belirtmişti. (*Nesai, Sünen, Zinet, VIII, 39*). O, aynı şekilde eşi Hz. Aişe'nin kollarında gördüğü altın bileziklerden dolayı da memnuniyetsizliğini ifade etmişti. Rahmet Peygamberi'nin yatağı bir örtü ve deriden yapılmış olup, içi hurma yaprakları ile doldurulmuş olan bir şilteden veya iki katlı bir kumaş parçasından ibaretti. Buhari'nin belirttiğine göre, hicretin dokuzuncu senesinde Yemen ile Suriye arasındaki tüm topraklar İslam topraklarına katıldığında Hz. Peygamber'in hane-i saadetlerinde kendisine ait çıplak sedirden, bir su tulumundan başka şeyi yoktu. Yüce Peygamber bir hasır üzerinde yatmış ve hatta bu hasır O'nun mübarek vücudunda iz bırakmıştı.⁸ Bir gün ashabı (arkadaşları) tarafından üzerinde istirahat ettiği hasırın vücudunda iz bıraktığı görüldü, buna çok üzüldüler ve kendisine: Arzu ederseniz size size bir yastık getirelim dediler. Resüllerin Efendisi, bu dünyalık şeylerin bana ne luzumu var? Benim

¹ İbn Hanbel, VI, 106, 256; Tirmizi, Evsafü'n-Nebiyyi, 368

² Ebu Davut, Libas, 46

³ Buhari, Libas, 19; Ebu Davut, Libas, 11

⁴ Ebu Davut, Edep, 169

⁵ Müslim, Libas, 20

⁶ Buhari, Libas, 12

⁷ Müslim, Libas, 36; Tirmizi, Evsafü'n-Nebiyyi, 83

⁸ Tirmizi, Evsafü'n-Nebiyyi, 347-349

dünya ile alakam, gittiği yolda bir ağaca tesadüf eden, onun gölgesi altında bir müddet istirahat eden ve sonra yoluna devam eden bir yolcu gibidir.”¹ buyurdu. Bir gün biricik eşi ve Alemlerin Efendi’si üzerinde yatarak daha rahat etsin düşüncesiyle Hz. Hafsa, Onun yünden dokunmuş kalın ve iki katlı Arap ihramı şeklindeki yatağını dört kat ederek sermişti, fakat Nebiler sultanı istirahatıyla bu kadar igilenilmesinden memnun olmamış ve eşi Hafsa’ya: “ Onu eskisi gibi katlayın, dört katlı olması ve yumuşaklığı namaza kalkmama mani oldu.”² buyurmuşlardı. Eşi Hz. Aişe’nin ifadesiyle, Resülullah’ın (s) üzerinde yattığı döşegün yüzü dabaklanmış deriden olup, içi hurma lifliydi. Bir kadın Resülullah’ın (s) yatağının bu şekilde olduğunu görmüş ve güzel bir yatak yaparak Hz. Aişe aracılığı ile nebiler Sultanına hediye etmek istemişti. Döşek kendisine hediye edilince nebiler Sultanı, onu sahibine gönder. Ben arzu edersem Allah dağları bana altın ve gümüş yapar buyurmuşlardır.. Mü’minlerin annesi Hz. Aişe’nin ifadesiyle Rahmet Peygamberinin böyle bir hayatı tercih etmesi kuşkusuz tevazuundandı. Hz. Peygamber’in irtihali sırasında evimizde yiyecek olarak bir miktar yulaftan başka bir şey yoktu. O, bu dünyada misafire bu kadar eşya kâfidir, derdi³

“İla” hadisesi sırasında Resülullah’ı (s) ziyaret eden Hz. Ömer, Rahmet Peygamberinin odasında gördüklerini ve eşyalarını şöyle tanıtır: “Hz. Peygamber’in sırtında bir ihramı vardı. Bir tarafta çıplak bir sedir, üzerinde deriden bir yastık, evin köşesinde bir avuç yulaf, bir post, boş bir su tulumu vardı. Bu manzara karşısında ağladım. Habibullah da bana, niçin ağladığımı sordu. O’na şöyle cevap verdim: “Nasıl ağlamayayım ki, üzerinde yattığınız hasır yüzünüzde izler bırakmış. Bütün malik olduğunuz eşya bu odanın içinde. Kayser ve Kısralar, dünyanın bütün zevklerini sürdükleri siz Allah’ın Peygamberi ve sevgilisi olarak böyle bir hayat geçiriyorsunuz!” dedim. Resülullah bana: “Ey Hattab’ın oğlu! İstemez misin ki bu dünya onların, ahiret nimetleri de bizim olsun!” diye cevap verdi.⁴

Sufiler Sultanı Mevlana da: “Kibir ve gurura vesile olan akıllılığın, mal, makam ve zinetin tavusun kanatları gibi can belası olduğunu söyler. Mevlana’nın diliyle, Tavus kuşu halinden ah edip sahibine derki: “Sen hep reнге ve kokuya bakıyorsun. Onun için bana her taraftan yüzlerce belanın geldiğini göremezsin! Nice zalim avcılar, her an, her tarafta bu kanatlar için tuzak kurmadılar.

Nice okular, bu kanatlar için oklarını havaya salmışlardır. Çünkü kendimi korumaya, bu kaza ve beladan kurtulmaya gücüm yetmez. Öyleyse benim için çirkin olmak, dağlara ve sahralara sığınmak daha iyidir. Her şeyden önce bu benim kibir silahım olmuştu. Kibirse kibirlenenlere her an bela kesilir.(Çelebi, a.g.e., V, 27-28). Bu bağlamda Mevlana, “*İnsan yaratıldığı şeye bir baksın.*” (Tarık, 86/5) ayetinin anlam ve yorumuna dayalı olarak çank ve abaya bakmanın, insanın kendi kendisini incelemesinin hikmetleri üzerinde durur. O derki: (Ey insan!) Artık Eyaz’ın aşk hikayesine dön. Çünkü o hikaye sırlarla dolu bir hazinedir. Eyaz Çarığını ve abasını görmek için her gün o odaya giderdi. Çünkü varlık insanı mağrur eder. Akli baştan, utancı yüzden uzaklaştırır. Bilindiği üzere varlık, geçmiş zamanlarda yüzbinlerce kimseye tuzak kurup yolunu kesmiştir. Bu varlık, Azazili inatçı kıldı. Onu Adem’in üstünlüğüne haset ettirdi. Ve ona: “Ben efendiyim, hem de depdebe sahibiyim. Ben yüzlerce hünere kabiliyetliyim. Ben hünlerde kimseden aşağı değilim ki bir başkasına hizmet için secde edeyim. Benim yaratılışım ateşten, onuki ise balçıkandır. Ateşe nisbetle balçık nedir ki? Ben, cihanın büyüğü, zamanını kendisiyle övündüğü varlık olarak mevcutken o neredeydi?” dedirtti.(Çelebi, a.g. e., V, 77). Gönül Sultanı, tevazu hakikatını, Hak katında yücelme ve yükselmeyi varlığı terke bağlar ve şöyle der:

“Varlığını terk edenlere gök de, Güneş de, Ay da secde eder.

Putperest nefsinin kahredenine Güneş de, bulut da emrine mahkum olur.

Hakkı yüceltmek, varlığı yok etmek nedir bil.

Horluk ve tevazu ile secdeye kapanmaktır.

Hakkın Tevhidinin gerçeği nedir bil.

O, Bir için kendini feda etmektir.

¹ İbn İshak, es-Siretü’n-Nebiyi, 251; İbn Sa’d, I, 465; Tirmizi, Evsafü’n-Nebiyi, 348-349

² Tirmizi, Evsafü’n-Nebiyi, 348

³ İbn Hanbel, VI, 108

⁴ Müslim, Libas, 7; Talak, 30

Gündüz gibi nurlu olmak dilersin;
 Öyleyse geceye benzeyen varlığını adamakıllı yak!
 Varlığını Hakkın varlığı içinde yok et.
 Kimya'nın bakır gibi tesirinde kal, altın ol!
 Sohbetinin havası hep "ben ve bizdir".
 Vahdetin esası bu yok olmadadır."¹
 "Biz ve ben davası" sana yakışmaz;
 mülk mülkün sahibine aittir."²

III- Toplum Hayatında ve Sosyal İlişkilerde Tevazu

İnsanını insanı horladığı ve köleleştirdiği kana ve kabilecilğe dayanan bir toplumdan, insanın insanı insan olduğu için sevdiği değer verip kucakladığı bir topluma geçişin örnek mücadelesini veren Hz. Peygamber'in tavır ve tarzında insana insan olduğu için saygı esas olup, Yaratıcı Kudret adına ona değer vermek gerekmektedir. Bunun ötesinde insanlara saygı-sevgi ve tevazuda ifrata kaçarak ona secde etmek, eğilmek kesinlikle söz konusu değildir. Allah'ın sevgili Rasülü, insana insan olduğu için değer verir; eşit sever bir kimse olarak efendi-köle, zengin-fakir, büyük-küçük fark gözetmeksizin herkesi eşit görürdü. O, günlük hayatından şahsi işlerine ayırdığı zamanının pek çoğunu halkının işlerine, sorunlarına ayırır; sık sık fakir, yoksul ve kölelerle birlikte yemek yedi. Onu herkesten daha çok seven bir grup ashabi, bir gün Hz. Peygamber evinden çıktığında O'na hörmet göstermek için ayağa kalkmışlardı. Bunun üzerine Allah Resülü: "Böyle yapmayınız! Bu acemlerin adetlerindendir." buyurarak ayağa kalkanları uyarmıştı.³ Bir defasında da kendisi için bile, "Benim için kıyam edilmez (ayakta el bağlanıp durulmaz); kıyam yalnız ve yalnız Allah için yapılır." buyurmuşlardı. O'na göre gerçek hürriyeti özünü Allah'ın dışındaki şeylere köle olmamak oluşturmaktaydı. Nebiler Sultanı kimsenin kendisi için ayağa kalkmasını istemezdi ama, eşsiz tevazuunun ve insana verdiği değer in ifadesi olarak başkaları için ayağa kalkardı. Ancak ilme ve alimlere değer ve saygı ifadesi olarak ilim adamları ve fazilet ve erdem sahibi kimselerin önünde kalkmak caizdir. Bu manada Sevgili Peygamberimiz. "İlim talep etme gayesinin dışında yaltaklanmak, mü'min kişinin ahlakından değildir."⁴ ve "Bilge ve alim kimselerin önünde hörmeten kalkmakta bir sakınca yoktur; ancak Allah'ın rızası için olması gerekir."⁵ buyurdular. Resülüllah'ın (s) arkadaşlarını kendisine karşı ayağa kalkmaktan men etmesi, eşref-i mahluk olan insanı Yaratana karşı tevazuundan, hörmette aşırılığı, müdahane ve çıkarıcılığı önlemek içindi. Yoksa O, saygı ifadesi olarak ashabının birbirlerinin önünde kalkmalarına ses çıkarmamıştır. Hatta bu anlamda kendileri, İkrime, Adıyy b. Hatem , Fehd b. Sabit ve Ca'fer b. Ebu Talib gibi sahabilerin önünde ayağa kalkmışlardır.⁶ Rahmet Peygamberi, arkadaşlarından en fakir insanların evine gider, onların hatırını sorar onlarla ilgilenirdi.

Allah'ın sevgili Elçisi, en fakir insanların evine gider, onların hatırını sorar, gönüllerini alırdı. Hiçbir resmiyet ve külfete mahal vermeden en fakir ve pejmürde insanların arasında otururdu. Öyleki, arkadaşları arasında oturduğu zaman bir yabancı onu ayırt edemezdi. Bir yere gittiği zaman nereyi boş bulursa oraya otururdu. Nitekim Medine'de yaşlı ve bunamış bir kadın Resülüllah'a (s) gelerek: Ey Muhammed seninle bir işim var veya sana arz edecek bir ihtiyacım var" demiş; Resülüllah da ona : "Medinenin neresinde, hangi sokağında olursan oraya geleyim bana meramını ve ihtiyacını arzet! Diyerek onu önemsemiş ve onu dinlemişti.⁷ Kendisini ziyarete gelen ve Hz. Peygamberin huzurunda olduğunu hissederek titremeye başlayan bir kişiye de Nebiler Sultanı: "Arkadaş! Titreme. Ben kral değilim; ben

¹ Çelebi, I, 119/3107-3116

² Çelebi, I, 124

³ Ebu Davut, Edep, 165

⁴ Maverdi, Ebu'l-Hasan, Edebü'd-Dünya ve'd-Din, 67

⁵ Tirmizi, Evsafü'n-Nebiyi, 356,357, 358

⁶ Tirmizi, Şemail, trc. Hüsameddin Nakşibendi, 338

⁷ Ebu Davut, Edep, 13

Kureyş kabilesinden kurutulmuş et yiyen bir kadının çocuğuyum.” Buyurmuştu.¹ Bir gün birlikte çıktıkları bir seyahat esnasında Resülüllah’ın arkadaşları acıkmış, yemek hazırlamaya karar vermişlerdi. Bu sırada ashab yapacakları işleri kendi aralarında taksim etmişler, Hz. Peygambere de yakacak tedariki düşmüştü. Sahabiler, “ Ey Allah’ın Resülü! Senin aramızda bulunman bize şeref olarak yeter; sizin yerinize biz bu işi yaparız.” Diyerek Resülüllah’ın yerine bu işi görmek istemişler, Resülüllah da onlara: “Hayır! Benim sizden bir farkım yok! Allah, kendisini dostlarından ayıran ve arkadaşları arasında imtiyazlı davrananları sevmez!” buyurdu.²

Rahmet Peygamberi engin tevazuu sebebiyle arkadaşları tarafından kendisine yapılan aşırı fazla ta’zimi ve abartılı sıfatlarla övülmeyi sevmezdi. Bir gün adamın biri ona. “Efendimiz! En hayırlımız! En hayırlımızın oğlu!” tarzında hitap etmişti. Nebiler Sultanı buna karşı “Ey İnsanlar! Allah’tan korkunuz! Şeytana uymayınız. Ben yalnız Abdullah’ın oğlu Muhammedim! Allah’ın kuluym! Ancak Yüce Allah beni Elçilikle şereflendirmiştir; bana bundan fazlasıyla ta’zim göstermenizi istemem!”³ buyurmuşturtur. Hatta bir gün adamın biri Allah’ın Resülüne “ Ey Mahlukatın en hayırlısı!” diyerek hitap etti de Resülüllah(s) ona: “Bana bu şekilde hitap etmeyiniz! Zira İnsanların en hayırlısı Hz. İbrahimdi!” buyurdular. Sahabi Abdullah b. Şihir bize, Amiroğullarıyla birlikte Resülüllah’ı (s) ziyaret ettiklerini, bu ziyaret sırasında ona “ Efendimiz!” dediklerini; fakat Resülüllah’ın, “Hayır, bana Efendimiz demeyiniz! “Efendimiz” yani “Mevla” olan yalnız Allaktır” buyurduğunu; bunun üzerine “Bizim en hayırlımız, en iyimiz” dediklerinde de Resülüllah’ın (s): “Dikkat ediniz! Böyle sözler söylemeye sizi şeytan sevketsin!”⁴ buyurduğunu aktarır.

Duruş ve düşüncesinde tevazu hakim olan Mevlana da, kendisini sevenlerin çokluğu, ilmi ve şöhreti karşısında tam bir tevazu örneği sergiler. Kendi dininden olmayanlara selam vermesi, cüzamlılara yakın durması, insanların sarhoşu incitmelerine üzülmesi, çocukların önünden geçmeyip onları beklemesi, Onun engin tevazuun bariz belirtileridir. İnsanlara çok kıymet veren Mevlana, bütün insanlara karşı mütevazı, müşfik ve müsamahakar davranıyor. Bir gün Hüdevandigar’ın girdiği hamamda tellak ona yer açmak için başka bir adamı havuzun kenarından uzaklaştırdıca o, utançtan terler ve kendisini dışarı atar. Etrafında bu durumu soran dostlarına: Ona karşı utancımın terledim de o nedenle çabucak dışarı çıktım.” diye cevap verir.⁵ Mevlana’nın en has müritlerinden Şeyh Bedreddin Nakkaş’ın ifadesiyle O, tek başına yürürken peşinden ayak uydurarak kendisini takip eden dostlarına: “Siz arkadan yalnız gelin! Başka kimse gelmesin kalabalıktan hoşlanmıyorum” şeklinde kalabalıktan kaçışını, “Benim halktan kaçışımın sebebi, onların elimi öpmeleri ve önümde secde etmelerinden kurtulmak içindir.” şeklinde açıklar: “6 Gerçekten O, Hz. Peygamberde olduğu gibi herkesin elini öpmesinden, önünde baş eğmesinden, kıyama durmasından incinir üzüldü. Hiçbir zaman kendisini diğer insanlardan üstün görmeyen Mevlana, bu durumun aksine, aşağı tabakadan olan insanlara, talihsiz ve buruk kimselere karşı büyük bir alçak gönüllülük gösterir, onlara secde bile ederdi (saygıyla eğilirdi).⁷ Büyük İslam düşünürü Mevlana, “ Beni Yunus b. Matta’dan daha üstün tutmayın!” hadisini Hz Peygamber’in diğer şu hadisiyle yorumlar: “Benim miracım Yunus’un miracı ile birdir. Şu kadar ki benim miracım göklere onunki de aşağılara oldu. Hakkın yakınlığında aşağı-yukarı diye bir şey yok. O’nun yakınlığı aşağı veya yukarıyla değil, varlıktan kurtulmaktır. Yoklukta ne aşağı kalır ne de yukarı. Yok olanın artık uzaklığı-yakınlığı olmaz.” der.⁸ O, gurur ve kibrin şehvetten kaynaklandığını ve ruhun zehiri olduğunu; kibrin kötülüğünü anlatırken şeytanın kendini beğenmesi ve kibri yüzünden ebediyen lanetlendiğini; Cennetten hatası sebebiyle kovulan Hz. Adem’in ise tevazuu ile tövbe ederek affedilip ilahi lutfu mazhar olduğunu örnek vermekte ve şöyle demektedir:

“Kibir ve kin önce şehvetten oldu; senin ise şehvet en sağlam tarafındır.

¹ İbn Sa’d, I, 23

² Yardım, 406 (Alyü’l-Karî’nin Cemü’l-Vesail’den)

³ Ebu Davut, Edep, 10

⁴ Ebu Davut, Edep, 10; Doğrul, II, 95

⁵ Eflaki, Anıların Menkıbeleri, I, 425 (trc. Yahsin Yazıcı), Maarif Basımevi, Ankara, 1954

⁶ Eflaki, I, 205- 206

⁷ Eflaki, I 205- 206

⁸ Çelebi, III, 173/4556- 4560

Kötü huy vazgeçilmez bir alışkanlık haline gelirse, nasihat edene kızarsın.
 Şeytan, gurur ve kibiri huy edindiğinden Hz. Adem kendinden aşağı gördü de;
 “Benden başka mesud, bahtı yüce kim var? Benim gibi birisi ona secde eder mi?” dedi.
 Büyüklük ruha zehirdir. Meğerki o ruhun, yokluk panzehirinden nasibi olsun.
 Dağ yılanla dolu olsa da korkma, zehirlenmez; onun içinde panzehir yeri vardır.
 Büyüklük, beyninle arkadaş ve ona musahip olursa (sahip olursa),
 kafanı kıracak ebedi düşmanın olur.”¹

Mevlana, alçak gönüllülüğün zıddına kendinde varlık görenlere; insanların kalbine ve gönlüne değil de kalıp ve bedenine önem verenlere:

“Ey gafil sen nefis sahibisin, beden varlığıyla toprak içinde kan yiyedur!
 Gönül ehli olansa, zehir yese o zehir bal olur. Çünkü o iyileşmiş, perhizden kurtulmuştur.
 Talibin hastalığı yoksa da o, ateş nöbetleri içindedir.

Hz.Peygamber: “Ey talip, talep olunan dereceye ulaşanlarla boş yere uğraşmaktan sakın!” buyurmuştur.

Nemrut isen ateşten ziyadesiyle kork. Ateşe gireceksen önce İbrahim gibi ol.
 Çünkü ne dalgıç, ne de yüzücüsün; o halde deniz işlerinde cesur olma.
 Birisi denizin dibinde inci, birisi ateşin içinde kırmızı gül bulur.
 Kamil, toprağı ellese altın kesilir. Ham kişinin elinde altın ise küle döner.”²

Alemlerin Efendisi, tevazuları gereği bir kavmin en şerlisine dahi yönelir, en güzel şekilde onunla konuşurdu. Kavmi arasında itibarlı biriye onun itibar ve statüsüne saygı gösterirdi. O, bu şekil hareket etmekle o kimseleri ve etrafındakileri İslam’a ısındırıyordu. Bu bağlamda Hz. Peygamber, münafıkların reisi ve Beni Hazrecin lideri Abdullah İbn Übey b. Selül’ün her geldiğinde Mescid-i Nebevi’de oturduğu yeri değiştirmemiş; örneğin Uhut savaşına çıkarken onun görüşüne müracaat etmiş; kendi kavmi ve kabilesi arasında ona karşı ve onu küçük düşürücü hiçbir harekette bulunmamıştır.³ Yine Hz. Peygamber’in herkese karşı yakın ilgi ve alakası da O’nun tevazuundandır. Bu meyanda Amr b. As derki, Resülüllah (s) bana bile o kadar teveccüh etti ve güzel sözler söyledi ki, kendimi kavmimin en hayırlısı zannettim. Bu zannımı pekiştirmek için bir gün Resülüllah’a(s) ben mi hayırlıyım Ebu Bekir mi? diye sordum. “Ebu Bekir” buyurdular. Yine “Ben mi hayırlıyım Hz. Ömer mi? diye sordum. “Ömer” diye buyurdular. Ben mi hayırlıyım Hz. Osman mı? diye sordum. “Osman” buyurdular. Bütün bu sorularına hak ve doğru cevap verdiler. Hayırlı kimselerden en sonuncusu olurum da moralim bozulur korkusuyla bu soruyu daha fazla sormadım.⁴ Daha evvel de belirtildiği üzere Rahmet Peygamberi, Yüce Allah kendisini ve ahlakını Kur’an-ı Kerimde övmesine rağmen (bkz: *Al-i Imran*, 3 31,164; *Tevbe*, 10/128; *Abzaf*, 33/6,21; *Kalem*,68/4), Onun insalar tarafından övülmeyi ve büyütülmeyi, saygıda aşırılığı sevmemesi kuşkusuz tevazu’unun ifadesidir. Bir defasında Alemlerin Efendisi abdest alırken arkadaşları (ashabı) O’nun kullandığı suyu toplamak istemişler; Resülüllah bunu niye yaptıklarını sorduğunda, size bağlılık ifadesi olarak belirtmişlerdi. Resülüllah (s) da onlara : “İçinizden herhangi birisi, Allah ve Resülünü sevmenin zevkine ermek istiyorsa konuştuğu zaman sözün doğrusunu söylesin, özü doğru olsun, kendisine bir şey emanet edildiğinde ona ihanet etmesin, başkalarıyla komşu olduğunda koşuluk hukukuna riayet etsin.” buyurdular. Kendisini ziyaret edip bir konuda pür dikkat dinleyen bir sahabi, “Her halde Allah’ın ve sizin istediğiniz olur.” demişti. Bu sözü söyleyen sahabiye Allah’ın Resülü kızmış ve :” Bu sözünle sen Allah’a ortak koşuyorsun! Yalnız Allah’ın dilediği olur del!”⁵ cevabını vermişti. Büyük İslam düşüncesini Mevlana’nın insan sevgisi ve hoşgörüsünü yansıtan olayların hemen hepsinde

¹ Çelebi, II, 126/3495- 3503

² Çelebi, I, 65/1670- 1674

³ Yıldız, Abdullah, Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münafıklar, 189

⁴ Tirmizi, Eysafü’n-Nebiyi, 372

⁵ Buhari, Edebü’l-müfret, 234

vurgulanan ortak bir yön, Onun kibir ve gururdan uzak son derece alçak gönüllü oluşudur. Onun hemen hemen tüm düşünce ve tavırlarına tevazu hakimdir. Resûlullah'ın (s), "Kim Allah adına mahlukata tevazu ederse Allah onu yükseltir."¹ Anlayışından hareketle Mevlana, Tevazu ve toprak arasında ilişki kurar ve şöyle der:

"Sen dahi yerin bir parçası olduğuna göre, sakın Hakkın hükmünden başını çevirmel!
Madem ki yaratılışının toprak olduğunu işittin; aslanan senin de toprak gibi muti olmandır.
Cenab-ı Hak der ki: "Toprağa nasıl bir tohum ekim gör.
İnsan, toz-toprak oldukca onu ben temizleyip yücelttim.
Sen de toprak gibi tevazu madeni ol; seni beylerin beyi yapayım.
Su yukarıdan aşağı akar. Sonra aşağılarda iken yükselir
Buğday, yukarıdan yerin altına girer. Sonra bir başak olarak yükselir.
Her meyvenin tohumu önce toprak olur, sonra göklere baş çeker.
Her nimetin aslı göktendir. Toprağa inip-alçalıp can için gıda olurlar.
Alçak gönüllülükle gökten yere inince, insanını cüzü-parçası oldular.
Böylece o cansızlar, insan sıfatına bürünüp, arşa kadar yükselip şad oldular."²
"Hakkı yüceltmek, varlığı yok etmek nedir bil: Horluk ve tevazu ile secdeye kapanmaktır.
Hakkın ve Tevhidin gerçeği nedir bil: O bir için kendini feda etmek."³

Gönül insanı ve İslam düşünürü olarak hemen hemen tüm eserlerinde Kur'an ve sünneti kendine rehber edinen Mevlana, "Aynlıktan, özleminden parça parça olmuş bir gönül isterim. Ta ki ona aşk derdinin şerhini söyleyeyim." der. Aşksız hayatı kabul etmez ve asırlardır tüm insanlara şöyle seslenir: "(Ey insan!) Eğer sen sevgiliyi görmediysen, bulmadıysan niye aramıyorsun? Yok eğer ona kavuştıysan neden sevincinden coşmuyorsun?" der. O bu sözlerle insanları tek bir hakikate, aşk ve muhabbete, dostu-düşmanı kurtuluşa, kendi yolu olan aşk yoluna, sevgilinin yanına ve Hz Peygamber'in yoluna çağırır ve şöyle der:

"Ben yaşadıkça Kur'an'ın kulu-kölesiyim.
Ben, o temiz, pak Muhammed'in yolunun toprağıyım.
Bir kimse, benim bu sözümünden başka bir şey naklederse,
Onu söyleyenden de, o sözden de bizarım."⁴

Sonuç olarak denilebilir ki, anlatmaya çalıştığımız Habîbüllah'ın tevazuu hasleti ve onun Mevleviliğe yansıması, Yaratıcı Kudret adına Resûlullah'ın insan sevgisi ve hoş görüşüyle ilgili olup, batılı hak gören ve hakkı garipseyen insanların gönlünde Tevhidi tesis etmek, onları hidayete davet etmek, onları iyiye, doğruya ve güzele ulaştırmak gayelerine matuftur. Hz. Peygamber'in, bu gayelere yönelik yaşadığı ve kullandığı en etkin irşat ve öğretim metotlarından biri olan tevazu'unun yansımalarını, Mesnevi-i Şerif başta olmak üzere tüm eserlerinde Kur'an ve Sünneti yorumlayan, düşünce hayatı ve yaşayışında Kur'an ayetlerini Resûlullah'ın sünnetini kendisine rehber edinen, düşünce ve duruşuyla hal ehlinden olan büyük İslam Düşünürü Mevlana'nın hayatında, O'nun düşünce ve anlayışını ekolleştiren ve okullaştıran Mevlevilikte görmemek hemen hemen imkansızdır. Bilindiği üzere Mevlevilikte önemli bir merasim olan, alemin var oluşunu, insan-ı kamil olma yolunda insanın aşk ile Allah'a yönelişini anlatan sema merasimine Na't ile başlanmaktadır. Bu önemli merasime Hz. Muhammed'i (s) övgüyü tema eden Na't-ı şerifle başlanması dahi Hz. Mevlana'nın Hz. Peygamber'de kendini bulduğunun ve O'nun varlığında kendini yok saydığının ayrı bir belirtisidir.

İslam inanç ve düşünce hayatının aşkın rehberi Hz. Peygamber'in ve Onun yolunda ve izinde olan,

¹ Aduni, II, 335

² Çelebi, III, 18/456- 465

³ Çelebi, I, 119/3112-3113

⁴ Çelebi, I, Önsöz.

Onun rehberliğinde yükselen büyük ahlak mürşidi Hz. Mevlana'nın tevazuunu ve böylesi güzel hallerini bilmek, tanımak, ümit ediyorum ki onlara bağlılık çizgisinde Müslüman toplumumuzda Peygamber ve Mevlana sevgisini, sünnet bilincini artırmasının yanında, tüm dünya insanların gönlünde dahi insan sevgisini, iyiye, güzele ve doğruya ilgiyi artıracaktır.